

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

تحلیل محتوای کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه از نظر توجه به
آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی

زکيه بابايي بديهي ، شکوفه دارابي ، حسين واحدي

1- دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان علامه امینی تبریز

2- استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه فرهنگیان علامه امینی تبریز

3- استاد گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه فرهنگیان علامه امینی تبریز

Email:zakiyebabaee@gmail.com

Email:Dr.darabish@gmail.com

Email: h.vahedi@cfu.ac.ir

چکیده

آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی اصلاح فرد و اجتماع را در پایداری به راه مستقیم مدنظر دارد و هدف از آموزه‌ها آن است که بر اساس سعادت، رهبری، عدل، امنیت و تعاون، اجتماعی ایجاد شود که در آن زندگی از فساد، ستمگری‌ها و عوامل شقاوت و طغیان حفظ شود و به سوی کمال سیر کند. هدف این پژوهش تحلیل محتوای آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه است. این پژوهش به لحاظ هدف از نوع کاربردی، بر اساس رویکرد اسنادی و از نظر روش اجرا مبتنی بر تحلیل محتوا است. جامعه آماری پژوهش، کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه است. روند انجام پژوهش به این صورت بوده است که مضامین اخلاقی و اجتماعی به کار رفته در کتاب فارسی، استخراج، دسته‌بندی و شرح داده شده است و در نهایت آمار دقیقی از میزان کاربرد هر یک از مضامین اخلاقی و اجتماعی ارائه شده است. آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی زیادی در کتاب آمده است که عبارتند از: ایمان به خدا، توکل به خدا، شناخت خدا، عزت نفس، خودباوری، هدفمندی، اراده و پشتکار، امید و تلاش برای رسیدن به آرزوها در زندگی، غیبت کردن، فتوت و جوانمردی، مهربانی کردن، احترام به پدر و مادر، اغتنام فرصت، سفر کردن، صبر کردن، وطن دوستی، بخشندگی، دوستی، مشورت کردن. بررسی‌ها نشان می‌دهد که آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با دیگران با 62 فراوانی، بیشترین فراوانی و آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با محیط با 11 مورد فراوانی، کمترین فراوانی را در کتاب دارد. همچنین آموزه‌های در ارتباط با خود 47 مورد و آموزه‌های در ارتباط با خدا 27 مورد است. نمونه‌ی آماری این پژوهش، همین کتاب به صورت تمام شمار برای بررسی انعکاس مفاهیم اخلاقی و اجتماعی به کار گرفته شده است. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های توصیفی، شامل جداول فراوانی، درصد فراوانی و نمودار استفاده شده است که داده‌های پژوهش بعد از بررسی و مطالعه‌ی دقیق استخراج و طبقه‌بندی شده است.

کلمات کلیدی: آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی، کتاب فارسی، سال اول دوره اول متوسطه، ادبیات فارسی.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

1. مقدمه

مدرسه از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی، تربیتی و آموزشی و اصلی‌ترین رکن تعلیم و تربیت است که به منظور تربیت صحیح دانش‌آموزان در ابعاد دینی، اخلاقی، علمی، آموزشی، اجتماعی و کشف استعدادها و هدایت رشد متوازن روحی و معنوی و جسمانی آنان براساس اهداف مصوّب دوره‌های تحصیلی و برابری روابط و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش تأسیس و اداره می‌شود. انتقال ارزش‌های اساسی جامعه در کانون اصلی توجه نظام آموزشی قرار دارد، به گونه‌ای که مدرسه دانش‌آموزان را متعهد می‌سازد ارزش‌های جامعه را درونی سازند. یکی از کارکردهای عمومی آموزشی و پرورشی، اجتماعی کردن کودکان و نوجوانان است و مفاهیم عمده تربیت اجتماعی آن از جمله خودکفایتی، ابراز وجود، استقلال، خودپندار، خودربر، رقابت، همکار، نوع دوستی، هویت‌جویی، تشخیص‌طلبی و دهها مؤلفه تربیتی دیگر که به نوعی شخصیت اجتماعی کودکان را شکل می‌دهد در همین دوران آموزشگاهی تحقق می‌پذیرد. در مکتب اسلام، همه افراد در همه زمان‌ها و اعصار به اجتماعی بودن و اجتماعی شدن فرا خوانده می‌شوند و روح همیار در قالب اعمال و احکام دینی مورد تأکید قرار گرفته است و ما باید کودکان را آن‌گونه که مکتب به ما سفارش کرده است پرورش دهیم. در این پژوهش که با روش کتابخانه‌ای و بررسی مجله‌ها گردآوری و تهیه شده است بر آن است تا کارکرد و نقش مدرسه در تعلیم و تربیت و پرورش دینی دانش‌آموزان را برجسته سازد و مؤلفه‌های تأثیرگذار آنرا بیان کند. باتوجه به مسائل مطرح‌شده و اهمیت آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در جامعه‌پذیری و تربیت اخلاقی دانش‌آموزان و خلأ پژوهش موجود در این زمینه به‌ویژه در کتاب‌های درسی مورد استفاده در نظام آموزش رسمی کشور، اهمیت موضوع بیش از پیش جلوه‌گر می‌شود. به همین دلیل، مسئله‌ی مقاله حاضر این است که میزان توجه به مؤلفه‌های اخلاقی و اجتماعی در کتاب فارسی سال اول دوره‌ی اول متوسطه تا چه حدی است تا با بررسی و تحلیل این آموزه‌ها رهنمودهایی برای وضعیت موجود ارائه شود.

2. تئوری و پیشینه تحقیق

در این مقاله تعلیم و تربیت، اخلاق، تربیت اجتماعی، روابط انسان، ادبیات تعلیمی، شاعران و بزرگان در تعالیم تربیتی و مؤلفه‌های اخلاقی و اجتماعی موجود در کتاب فارسی سال اول متوسطه مورد بررسی قرار گرفته است. تحقق آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی ایران مانند احیای تمدن عظیم اسلامی، حضورسازنده، فعال و پیشرو در میان ملت‌ها و کسب آمادگی برای برقراری عدالت و معنویت در جهان در گرو تربیت انسان‌های عالم متقی و آزاده و اخلاقی است [1]. تعلیم و تربیتی که تحقق بخش حیات طیبه، جامعه عدل جهانی و تمدن اسلامی ایرانی باشد. در پرتو چنین سرمایه انسانی متعالی است که جامعه‌ی بشری آمادگی تحقق حکومت موضوعی، آموزه‌های جهانی انسان کامل را یافته و در سایه چنین حکومتی ظرفیت و استعدادهاى بشر به شکوفایی و کمال خواهد رسید (سند تحول بنیادین). تربیت عبارت است از «بیرون کشیدن کودک از حالت نخستین و از خود بیرون آمدن او» بعدها به معنای مراقبت که در پرورش و تغذیه‌ی کودکان اعمال می‌شود، مراقبت در امر پرورش روحی آنان و آموختن علم و مهارت نیک به آن‌ها نیز به کار رفته است. در بیان اهمیت و ضرورت تعلیم و تربیت از نظر اسلام همین بس که در قرآن کریم بیش از هزار مرتبه خدا، با عنوان «رب» و صدها مرتبه با وصف «عالم» و «علیم» ذکر شده است. تربیت اجتماعی یکی از اساسی‌ترین بخش‌های تربیت انسان است و نقش مهمی در فرایند تربیت در زمینه‌های دیگر دارد و تأثیر آن در توسعه فرهنگی، اقتصادی و غیره قابل توجه است. و عامل اساسی برای شکل‌گیری سبک زندگی اسلامی است. تحقق سبک زندگی اسلامی بدون تربیت اجتماعی میسر نمی‌شود بر این اساس به‌منظور دستیابی به جامعه و تمدن اسلامی، لازم است تربیت اجتماعی آحاد جامعه به ویژه دانش‌آموزان، در اولویت دستور کار نهادهای آموزشی

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

و پرورشی قرار گیرد. می‌توان گفت انسان رشد نیافته و تربیت نشده همواره زیر تأثیر فشارهای اجتماعی قرار می‌گیرد و همچون برگی در مسیر جریان رودخانه‌ی جامعه به این سو و آن سو کشانده می‌شود و یارای مقابله با فشارهای رایج اجتماعی را ندارد. علم اخلاق، علم قالب‌های کلی برای چگونگی زیستن متعالی و با قداست می‌باشد. این چگونگی شامل ملکات نفسانی، یعنی انسان باید چگونه رفتار کند و چگونه ملکاتی داشته باشد تا زیستن او با ارزش باشد ملکاتی مانند عدالت، تقوا و شجاعت است. قسمت اعظم آموزه‌های دینی اسلام، یهود، مسیحیت و دیگر ادیان را اخلاقیات و قسمت بیشتر فعالیت‌های اولیای دین‌های مختلف را تربیت اخلاقی تشکیل می‌دهد، تجربه بشری نشان داده است که انسان، خواه متدین به دینی آسمانی باشد یا نباشد، هیچ‌گاه حتی در دوره‌ی مدرن و پسامدرن، هم بی‌نیاز از تربیت اخلاقی نیست.

به طور کلی مجموع روابط انسان را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد:

(الف) در رابطه با خدا: نخستین و مهم‌ترین این روابط، رابطه با خالق خویش است. از مقاصد تربیت، این است که آدمی را با خدایش آشنا سازد تا به تصفیه‌ی روحی خود پرداخته، با خود آگاهی با خدا ارتباط پیدا کند.

(ب) در رابطه با خود: در این جنبه سعی بر آن است که از راه ایجاد دگرگونی‌ها در فرد، او را به مراحل عالی‌تری از تکامل رساند، تا با عزمی راسخ پیش رفته، به بلندترین نقطه کمال برسد.

(ج) در رابطه با جامعه (مردم): انسان موجودی اجتماعی است. در میان جمع رشد می‌کند و پرورش می‌یابد. بنابراین باید ضوابط حیات اجتماعی را بشناسد و آن را رعایت کند.

(د) در رابطه با جهان: پیرامون زمین همچون گهواره‌ای است که آدمی در آن آرام گرفته و به حیات خویش ادامه می‌دهد. چون آفاق جلوه‌گاه آیات خداست، باید به مظاهر طبیعت در نهایت ادب و اخلاق برخورد کرد.

اجتماع نیز در لغت و در ساده‌ترین شکل آن، گروه‌هایی از موجودات موجود در یک مکان یا زمان خاص اجتماع است. علوم اجتماعی با واقعیت‌های مهمی همچون انسان، اجتماع، اندیشه‌ی انسان و رفتار اجتماعی او سر و کار دارند. علوم اجتماعی و انسانی تلاش دارند تا قوانین اجتماعی را بر اساس نوع نگرش به انسان، اجتماع، نسبت انسان و اجتماع و اندیشه‌های فردی و اجتماعی او به دست آورند در حالی که استخراج قوانین اجتماعی از موارد مذکور در مبانی مابعدالطبیعی و دینی متکی است که علوم اجتماعی بر آن‌ها مبتنی هستند قرآن به عنوان یک کتاب الهی دارای آموزه‌های برجسته‌ای درباره‌ی خدا، انسان، اجتماع، سنت‌ها و قوانین زندگی اجتماعی است که این امکان را فراهم می‌سازد تا نگرش مابعدالطبیعی و دینی، یعنی جهان بینی الهی خاصی برای انسان شکل گیرد که به عنوان مبانی و پیش فرض‌های علوم اجتماعی به کار گرفته شود در واقع با استفاده از آموزه‌های قرآن به انسان‌شناسی و جهان‌شناسی یعنی نگرش فلسفی کلی از جهان و جوامع بشری و نسبت انسان با خدا دست یافت که جهان بینی منسجمی را به تحقق علوم اجتماعی می‌بخشد تا در بازسازی نگرش اجتماعی خود از آن‌ها استفاده نماید. امروزه علی‌رغم تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد خصوصاً نوجوانان فاقد مهارت‌های اجتماعی لازم و اساسی برای رویارویی با مشکلات پیش‌رو هستند. یادگیری مهارت‌های اجتماعی، افراد را برای مواجهه‌ی مؤثر با مسایل و چالش‌های زندگی و غلبه بر تنش‌ها و نیز بروز رفتارهای سازگارانه آماده می‌کند. یادگیری مهارت‌های اجتماعی توسط نوجوانان به دلیل تغییرات خاص سنی آنان و ویژگی‌های مربوط به آن دارای اهمیت و ضرورت ویژه‌ای است.

تحلیل محتوا یکی از روش‌های مهم پژوهش است که در سال‌های اخیر بیش‌تر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. به عبارتی دیگر، تحلیل محتوا روش مطالعه و تجزیه و تحلیل ارتباطها به شیوه‌ی نظام‌دار، عینی و کمی برای اندازه‌گیری متغیرها است. در تحلیل محتوا، پژوهشگر پیام‌های تولید شده را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد و به دنبال یافتن پاسخی برای پرسش‌های تحقیق خود است.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

روش تحلیل محتوا برای دانشمندان علوم اجتماعی و انسانی، فرصت‌های گوناگونی جهت استفاده‌ی منظم از فراگیرترین شکل مدارک مربوط به امور انسانی، یعنی محتوای ارتباطات فراهم می‌آورد[2].

به طور کلی مؤلفه‌های اخلاقی و اجتماعی به کار رفته در کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه مورد بررسی قرار گرفته شده است که عبارتند از: ایمان به خدا، توکل به خدا، شناخت خدا، عزت‌نفس، خودباوری، هدفمندی، اراده و پشتکار، امید و تلاش برای رسیدن به آرزوها در زندگی، غیبت کردن، فتوت و جوانمردی، در خدمت خلق بودن، پاکدامنی، صداقت، مهربانی کردن، احترام به پدر و مادر، اغتنام فرصت، سفر کردن، صبرکردن، منظم بودن، فروتنی، سادگی، اثر همنشین، وطن دوستی، بخشنده‌گی، دوستی، مشورت با افراد دانا می‌باشد.

3. روش تحقیق

روش تحقیق مقاله حاضر کیفی از نوع تحلیل محتوای مبتنی بر داده‌های موجود است در این روش متن کتاب درسی را از نظر فراوانی محتواهای آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی بررسی شده است. همچنین، جامعه‌ی آماری این مطالعه شامل کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه است که شامل 184 صفحه است که در سال 1398 انتشار یافته است. داده‌های پژوهش را عناصر اخلاقی و اجتماعی منعکس شده در این متون تشکیل می‌دهد که با بررسی و مطالعه‌ی دقیق کتب درسی استخراج شده است. مرحله‌ی دوم در بررسی‌ها، ارزیابی اطلاعات اولیه است که از طریق مطالعه به دست آمده است. داده‌های اولیه این پژوهش، مضامین اخلاقی و اجتماعی است که در کتاب فارسی سال اول متوسطه بازتاب یافته است. برای سهولت کار بررسی، این داده‌ها تقسیم‌بندی شده و ذیل عناوین مختلف طبقه‌بندی شده‌اند. مرحله‌ی سوم تلخیص و توضیح نکات برجسته یافته‌ها است که در این مرحله تلاش شده است تا کلیه‌ی مضامین اخلاقی و اجتماعی به کار رفته در کتاب خلاصه شده و به صورت مستند در اختیار مخاطب قرار داده شود. برای این کار جداولی طراحی شده‌اند که میزان بازتاب هر کدام از مضامین اخلاقی و اجتماعی را در اختیار مخاطب قرار می‌دهد. مرحله‌ی نهایی در بررسی، بیان نتیجه پژوهش است. بعد از بیان خلاصه‌وار یافته‌ها در قسمت نتیجه‌گیری، نتیجه‌ی حاصل از پژوهش که همان بیان میزان انعکاس مفاهیم اخلاقی و اجتماعی در کتاب بیان شده است. در این مقاله، کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه به صورت تمام شمار برای بررسی انعکاس مفاهیم اخلاقی و اجتماعی به کار گرفته شده است. در کل می‌توان گفت که نمونه آماری شامل کل جامعه‌ی آماری است. برای گردآوری اطلاعات از فهرست واری (چک لیست) سنجش محتوای اخلاقی و اجتماعی استفاده شده است. ابتدا با استخراج تمام آن دسته از عبارات، گزاره‌ها، مفاهیم، مؤلفه‌ها و نمادهایی را که از سوی اغلب مؤلفان به عنوان ویژگی بارز و مهم عناصر اخلاقی و اجتماعی مورد قبول واقع شده بودند یا دارای بار معنایی در معرف اخلاق و اجتماع بودند به عنوان واحد تحلیل انتخاب شدند، سپس این عناصر به دو دسته اصلی: آموزه‌های اخلاقی و آموزه‌های اجتماعی تقسیم، سپس فراوانی عناصر اخلاقی و اجتماعی به حسب تقسیم‌بندی یادشده و به تناسب شمارش گردید[3]. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی شامل جداول فراوانی، درصد فراوانی و نمودار استفاده شده است.

4. نتایج و بحث

در این قسمت از مقاله، آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی مستخرج از کتاب فارسی سال اول متوسطه در جدول شماره 1 با ذکر نمونه‌هایی از آن‌ها معرفی می‌شود و سپس نتایج حاصل از داده‌های تحقیق مورد تحلیل قرار می‌گیرند. داده‌ها در قالب فراوانی ارائه شده‌اند.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

جدول شماره 1- آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی مستخرج از کتاب

ردیف	آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی	ردیف	آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی
1	ایمان به خدا داشتن	20	بخشنده بودن
2	توکل به خدا داشتن	21	گذشت و مدارا کردن
3	شناختن خدا	22	وفا به عهد و پیمان نمودن
4	دعا کردن	23	با ادب بودن
5	عزت نفس داشتن	24	منظم بودن
6	خود را باور داشتن	25	کم گویی کردن
7	اراده و پشتکار داشتن	26	دشنام ندادن
8	هدفمند بودن	27	سلام کردن
9	امید به زندگی داشتن	28	عیادت کردن
10	تلاش برای رسیدن به آرزوها در زندگی	29	غیبت نکردن
11	پاکدامن بودن	30	مسخره نکردن
12	صداقت داشتن	31	صبر کردن
13	دوستی کردن	32	همنشین خوب بودن
14	ساده و دوری از تجمل بودن	33	مشورت کردن با افراد دانا
15	فتوت و جوانمردی کردن	34	دوست داشتن وطن
16	مهربانی کردن	35	در خدمت خلق بودن
17	احترام به پدر و مادر گذاشتن	36	سفر کردن
18	فرصت را غنیمت شمردن	37	اذیت و آزار نکردن و مهربانی کردن با حیوانات
19	فروتنی کردن		

بر اساس جدول آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با خدا 27 مورد، آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با خود 47 مورد و آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با دیگران 62 مورد و بیشترین فراوانی و آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با محیط 11 مورد و کمترین فراوانی را دارد. نتایج بدست آمده در جدول شماره 2 که مشخص کننده دسته‌بندی آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی است، مشاهده می‌شود.

جدول شماره 2- دسته‌بندی آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی

ردیف	آموزه‌های مرتبط	فراوانی	درصد
1	در ارتباط با خدا	27	18
2	در ارتباط با خود	47	32
3	در ارتباط با دیگران	62	42
4	در ارتباط با محیط	11	7
-	جمع	147	100

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با خدا هر سه مؤلفه‌ی ایمان به خدا، توکل به خدا و شناخت خدا، با ضریب اهمیت برابر، به یک میزان از اهمیت در کتاب درسی مورد مطالعه برخوردار می‌باشد. در جدول شماره 3 نتایج بدست آمده مشاهده می‌شود.

جدول شماره 3- آموزه‌های در ارتباط با خدا

ردیف	آموزه	فراوانی	درصد
1	ایمان به خدا	9	33
2	توکل به خدا	9	33
3	شناخت خدا	9	33
-	جمع	27	100

آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با خود یازده مؤلفه‌ی عزت‌نفس، خودباوری، اراده و پشتکار، هدفمندی، امید به زندگی، تلاش برای رسیدن به آرزوها در زندگی، پاکدامنی، سادگی، با ادب بودن، منظم بودن و صبرکردن با ضرایب اهمیت متفاوت، به میزان‌های متغیری از اهمیت در کتاب درسی مورد مطالعه برخوردار می‌باشند. آموزه هدفمندی از بیشترین اهمیت در ارتباط با خود و پاکدامنی از کمترین درجه اهمیت در نمونه مورد مطالعه برخوردار می‌باشند. نتایج بدست آمده در جدول شماره 4 مشاهده می‌شود.

جدول شماره 4- آموزه‌های در ارتباط با خود

ردیف	آموزه	فراوانی	درصد
1	عزت نفس	3	6
2	خودباوری	5	11
3	اراده و پشتکار	3	6
4	هدفمندی	11	23
5	امید به زندگی	6	13
6	تلاش برای رسیدن به آرزوها	5	11
7	پاکدامنی	1	2
8	سادگی و دوری از تجمل	3	6
9	با ادب بودن	3	6
10	منظم بودن	4	9
11	صبر کردن	3	6
-	جمع	47	100

آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با دیگران بیست مؤلفه کم‌گویی، دشنام‌دادن، سلام کردن، عبادت کردن، مسخره‌نکردن، غیبت نکردن، دروغ‌نگفتن، فتوت و جوانمردی، فروتنی، بخشندگی، وفا به عهد و پیمان، صداقت، دوستی، مهربانی کردن، احترام به پدر و مادر، اثر همنشین، مشورت کردن با افراد دانا، گذشت و مدارا، در خدمت خلق بودن و دعا کردن با ضرایب اهمیت متفاوت، به میزان‌های

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

متغیری از اهمیت در کتاب درسی مورد مطالعه برخوردار می‌باشند. آموزه مهربانی کردن از بیشترین اهمیت در ارتباط با دیگران و آموزه‌های احترام به پدر و مادر و دوستی به ترتیب از اهمیت بیشتری بعد از آموزه مهربانی در کتاب درسی مورد مطالعه برخوردار می‌باشند. آموزه‌های دعا کردن، در خدمت خلق بودن، اثر همنشین، بخشندگی و فتوت و جوانمردی دارای یک سطح از درجه اهمیت بعد از سه مورد ذکر شده را دارند. و در نهایت آموزه‌های کم گویی، سلام کردن، عبادت کردن، دروغ نگفتن و گذشت و مدارا از کمترین درجه اهمیت در نمونه مورد مطالعه برخوردار می‌باشند. نتایج به دست آمده در جدول ذیل مشاهده می‌شود.

جدول شماره 5- آموزه‌های در ارتباط با دیگران

ردیف	آموزه	فراوانی	درصد
1	کم گویی	1	2
2	دشنام ندادن	2	3
3	سلام کردن	1	2
4	عبادت کردن	1	2
5	مسخره نکردن	2	3
6	غیبت نکردن	3	5
7	دروغ نگفتن	1	2
8	فتوت و جوانمردی	4	6
9	فروتنی	3	3
10	بخشندگی	4	6
11	وفا به عهد و پیمان	2	3
12	صداقت	2	3
13	دوستی	5	8
14	مهربانی کردن	9	15
15	احترام به پدر و مادر	7	11
16	اثر همنشین	4	6
17	مشورت کردن با افراد دانا	2	3
18	گذشت و مدارا	1	2
19	در خدمت خلق بودن	4	6
20	دعا کردن	4	6
-	جمع	62	100

آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با محیط، سه مؤلفه‌ی اغتنام فرصت، آزار و اذیت نکردن حیوانات و مهربان بودن با آن‌ها و وطن پرستی با ضرایب اهمیت متفاوت، به میزان متغیری از اهمیت در کتاب درسی مورد مطالعه برخوردار می‌باشند. آموزه‌های آزار و اذیت نکردن حیوانات و مهربان بودن با آن‌ها و وطن پرستی از درجه اهمیت بیشتر در ارتباط با محیط و اغتنام فرصت از درجه اهمیت کمتری در نمونه مورد مطالعه برخوردار می‌باشند.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

جدول شماره 6- آموزه‌های در ارتباط با محیط

ردیف	آموزه	فراوانی	درصد
1	اغتنام فرصت	3	27
2	آزار و اذیت نکردن حیوانات	4	36
3	وطن دوستی	4	36
-	جمع	11	100

در نتیجه این مقاله، قابل توضیح است که، کتاب‌های درسی دانش‌آموزان اصلی‌ترین منبع تغذیه علمی این گروه در سال‌های کودکی و نوجوانی محسوب می‌شوند. زیرا که آن‌ها بیش‌تر وقت مطالعه‌ی خود را صرف خواندن کتاب‌های درسی می‌کنند؛ بر این اساس و با توجه به اهمیت و میزان بالای اثرگذاری متون درسی بر رشد و پویایی و تثبیت شخصیت فردی و اجتماعی نوجوان، گزینش و گردآوری متون درسی مناسب برای دانش‌آموزان، از اهمیت والایی برخوردار است. از آنجا که ما در جامعه‌ای مقید به اصول دینی و اخلاقی به سر می‌بریم، طبیعی است که باید متون درسی دانش‌آموزان مطابق با این اصول اساسی تدوین گردد. پس در این آثار باید توجه گردد که مؤلفان کتب درسی مضامین دینی و اخلاقی و اجتماعی را تا چه میزان و با چه ساز و کارهایی در کتاب‌های درسی به تصویر می‌کشند. این مقاله کوشیده است بازتاب مفاهیم اخلاقی و اجتماعی را در کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه بررسی کند که در ادامه به نتایج حاصل از این پژوهش اشاره می‌شود:

بررسی‌ها نشان می‌دهد تمامی دروس این کتاب حاوی آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی می‌باشد ولی بسامد این آموزه‌ها در دروس متفاوت می‌باشد از کتاب فارسی سال اول متوسطه تحلیل شده، 147 مورد آموزه‌ی اخلاقی و اجتماعی یافت شد که 27 مورد مربوط به آموزه‌های در ارتباط با خدا، 47 مورد در ارتباط با خود، 62 مورد در ارتباط با دیگران و 11 مورد در ارتباط با محیط است که آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با دیگران بیشترین و آموزه‌های اخلاقی در ارتباط با محیط کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده است.

5. نتیجه‌گیری

توزیع فراوانی آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه به چه میزان است؟ نتیجه‌ی بررسی‌ها نشان داد که در کتاب فارسی سال اول متوسطه آموزه‌های اخلاقی- اجتماعی زیادی به کار رفته است. منتها نوع و میزان توزیع این آموزه‌ها متفاوت است.

فراوانی استفاده از آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با خدا در کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه به چه میزان است؟ آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با خدا 27 مورد است.

فراوانی استفاده از آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با خود در کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه به چه میزان است؟ آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با خود 47 مورد است.

فراوانی استفاده از آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با دیگران در کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه به چه میزان است؟ آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با دیگران 62 مورد است.

فراوانی استفاده از آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با محیط در کتاب فارسی سال اول دوره اول متوسطه به چه میزان است؟ آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با محیط 11 مورد است.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

6. پیشنهادات

الف) برنامه‌ریزان درسی می‌توانند از یافته‌های پژوهش حاضر، برای شناسایی محورهای مؤلفه‌های اخلاقی و اجتماعی به کار رفته در کتاب فارسی و نیز انتخاب محتوای مناسب‌تر برای این کتب بهره بگیرند.

ب) برگزاری دوره‌های آموزش مهارت‌های ارتباطی و نحوه انتقال آن به دانش‌آموزان برای برنامه‌ریزان، معلمان و آموزشگران

ج) پیشنهاد می‌شود، علاوه بر آموزش نظری مفاهیم اخلاقی، آموزش عملی اخلاق از طریق به کارگیری بیشتر روش‌های فعال مورد توجه واقع شود.

د) توجه بیشتر به روش‌ها و شیوه‌های عملی و کاربردی این موضوع و تدریس متنوع و جذاب آن براساس پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی، پویایی گروه و آموزه‌های دینی.

هـ) انجام دادن پژوهش‌های مشابه در سایر کتاب‌های درسی دوره‌ی متوسطه

ی) تبیین و تحلیل ابعاد گوناگون روان‌شناختی، اقتصادی، سیاسی، اخلاقی و تربیتی ارتباط اجتماعی در کتاب‌های درسی.

7. قدردانی

خدای مهربان را در حد توان بندگی خود برای آنچه عطا فرمود و هر آنچه که عطا نفرمود شکر می‌کنم، چرا که لذت بندگی او برای هر دو جهان انسان کافی است، چه رسد به نعمت‌های دیگری که از ذکر و شمار خارج است.

8. مراجع

1. آتشک، محمد، بازتاب مفاهیم اخلاق جهانی در اهداف آموزش و پرورش ایران، مجله اخلاق در علوم و فناوری، شماره 7، تابستان 1391، صفحات 64-73.
2. ادیب منش، مرزبان، تحلیل محتوای کتاب‌های درسی تاریخ مقطع متوسطه، مجله پژوهش‌های برنامه درسی دوره پنجم، شماره 12، پاییز و زمستان 1385، تهران، صفحات 15-23.
3. اقبال سعیدی ابا سحقی، علی محمد، تاثیر مطالعات عرفانی بر دانش‌آموزان متوسطه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات، شهرکرد، ایران، 1394.
4. تقی‌پور ظهیر، علی، برنامه ریزی آموزشی و درسی، چاپ دوازدهم، انتشارات آگاه، تهران، 1377.